

PM 51 – Skadeståndsansvar vid renskötsel

1	Inledning	3
2	Den nuvarande regleringen	4
2.1	Försäkringar som täcker skador.....	6
3	Synpunkter på dagens reglering	8
4	Strikt skadeståndsansvar	10
4.1	Gränsen mellan strikt ansvar och culpa.....	11
4.2	Strikt ansvar för djur.....	12
4.2.1	Strikt ansvar för hund	13
4.2.2	Strikt ansvar för hemdjur	14
5	Skadeståndsansvar i grannförhållanden	16
5.1	Miljöskadestånd	16
5.2	Hänsynsprincipen i grannförhållanden	17
6	Den historiska utvecklingen	21
6.1	1886 års renbeteslag	22
6.2	1898 års renbeteslag	23
6.3	1928 års renbeteslag	25
6.4	Förändringarna i 1971 års rennäringslag	26

7	Skadeståndsansvaret i Norge och Finland.....	30
7.1	Den norska reindriftsloven	30
7.2	Den finska renskötsellagen	31
8	Tidigare utredningsförslag.....	32
9	Möjliga handlingsalternativ	34
9.1	Hur omfattande ska skadeståndsansvaret vara?	34
9.2	Vem ska ansvara för skadan?	39
9.3	Vilka beviskrav ska gälla?	40
	Referenser.....	41
	Artiklar	41
	Litteratur	41
	Offentligt tryck	41
	Rättsfall.....	42
	Sekretariatsmaterial.....	42

1 Inledning

Renmarkskommitténs uppdrag innefattar att föreslå en ny renskötsellagstiftning som kan ersätta rennäringslagen (1971:437). I rennäringslagen ingår regler om samebyarnas skadeståndsansvar för skada som ren orsakar på odlad mark under vissa perioder eller på mark där renbete inte är tillåtet, se 90 och 91 §§ rennäringslagen. Samebyar eller renskötare kan också – precis som andra fysiska eller juridiska personer – vara skadeståndsansvariga med stöd av skadeståndslagen (1972:207) eller allmänna skadeståndsrättsliga principer.

Under kommitténs arbete har flera synpunkter framförts avseende skador som uppkommer på grund av renskötsel. Reglerna om samebyarnas skadeståndsansvar har beskrivits som ineffektiva eller orättvisa i vissa avseenden. Synpunkterna redovisas i avsnitt 3 i denna promemoria. Promemorian innehåller också en beskrivning av gällande rätt i fråga om samebyars skadeståndsansvar (avsnitt 2), en genomgång av den allmänna skadeståndsrätten i fråga om strikt ansvar och skadeståndsrätt i grannförhållanden (avsnitten 4 och 5), en redovisning av den historiska utvecklingen av skadeståndsansvaret för skada orsakad av ren (avsnitt 6), en komparativ jämförelse med Norge och Finland (avsnitt 7), en beskrivning av tidigare utredningsförslag på området (avsnitt 8) och överväganden kring en framtida utformning av skadeståndsansvaret för skada som uppstår på grund av renskötsel (avsnitt 9).

Denna promemoria har inte behandlats i expertgruppen.

2 Den nuvarande regleringen

Enligt 90 § rennäringslagen har en sameby ett strikt ansvar, det vill säga ett ansvar oberoende av oaktsamhet eller uppsåt,¹ för skada som ren orsakar

1. under tiden juni–augusti på åker, äng eller trädgård som är belägen ovanför odlingsgränsen eller på renbetesfjällen eller under tiden maj–september på åker, äng eller trädgård som är belägen i något annat område där rensköttsel får bedrivas under hela året,
2. på mark inom rensköttselområdet under tid när rensköttsel inte får bedrivas där eller
3. på mark utanför rensköttselområdet.

Det strikta ansvaret i rennäringslagen har avgränsats till att avse skador som renar har orsakat på mark. Det innebär att ansvaret är begränsat till sådana skador som renar typiskt sett brukar orsaka, det vill säga markskador genom bete eller nedtrampning.²

Ansvaret enligt punkterna två och tre avser enligt ovan skada på mark där renbete inte är tillåtet, det vill säga sommartid på vinterbetesmark eller utanför rensköttselområdet. Med mark avses inte bara odlad mark utan även skogsmark.³

Ansvaret enligt punkten ett avser odlad mark i områden där renbete är tillåtet. Skadeståndsansvaret i denna del har avgränsats i tid med hänsyn till när odling på marken sker. Skälet för det framgår i förarbetena till lagen, där det beskrivs att de grödor som odlas på mark ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen främst är hö och

¹ De juridiska begreppen strikt ansvar, oaktsamhet och uppsåt beskrivs mer i avsnitt 4.

² Prop. 1971:51 s. 207.

³ Prop. 1971:51 *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till rennäringslag, m.m.*, s. 203 och 207 samt RH 102:81.

annat kreatursfoder, för vilket bärgningen i regel är slutförd före augusti månads utgång. På övriga delar av renskötselområdet är vegetationstiden längre, varför det har ansetts befogat med ett strikt skadeståndsansvar för perioden maj till och med september.⁴

Enligt bestämmelsen är det den sameby inom vars byområde skadan har uppkommit eller som vid tiden för skadans uppkomst haft renar i trakten som ska betala skadestånd. Samebyns renar presumeras alltså ha orsakat skadan. Samebyn kan undgå skadeståndsansvar om den visar att skadan inte orsakades av byns renar.

Hur ansvaret fördelas om flera samebyar träffas av presumtionsansvaret framgår av bestämmelsens andra och tredje stycke. Samebyarna är i en sådan situation solidariskt (det vill säga gemensamt) ansvariga för skadan, och ansvaret ska slutligen fördelas lika mellan byarna om det inte visas att ren från någon av byarna orsakade skadan. Om det visas att någon samebys renar orsakade skadan ska denna by i förhållande till övriga samebyar ansvara för hela skadan. Visas det att renar från flera samebyar orsakade skadan fördelas ansvaret inbördes efter renantalet, om det inte kan utredas i vilken omfattning varje bys renar har del i skadan.

Skadeståndsansvaret i förhållande till den som lidit skadan åvilar alltså samebyn. Om det kan visas att någon annan har varit vållande till skadan får samebyn enligt 91 § rennäringslagen kräva tillbaka ersättning som har betalats från denne (en så kallad regressrätt). Regressmöjligheten gäller både i förhållande till renskötande medlemmar som har varit vållande till skadan och till utomstående.⁵

För andra typer av skador som har orsakats av ren eller på annat sätt uppstår på grund av renskötsel tillämpas allmänna skadeståndsrättsliga regler. Det kan handla om skador som inte har orsakats av ren utan av själva renskötselverksamheten – till exempel terrängkörning. Det kan också vara skador som renar har orsakat på något annat än mark, om den som har haft ren i sin vård har brustit i skälig tillsyn.⁶ Allmänna skadeståndsregler om till exempel jämkning vid medvållande enligt 6 kap. 1 § skadeståndslagen bör

⁴ Prop. 1971:51 s. 202 och 203.

⁵ Om skadevållaren är en arbetstagare borde dock denna enligt 4 kap. 1 § skadeståndslagen bli ersättningsskyldig bara om det finns synnerliga skäl. I stället bör ersättning i enlighet med 3 kap. 1 § skadeståndslagen kunna krävas av den som i egenskap av arbetsgivare svarar för skada som arbetstagare vållar genom fel och försummelse i tjänsten. Se Bengtsson, Bertil, 2014, *Samerätt*, s. 69.

⁶ Prop. 1971:51 s. 207.

även kunna tillämpas oavsett om skadeståndsansvaret grundas på det strikta ansvaret i 90 § rennäringslagen eller på allmänna skadeståndsregler.⁷

Rennäringslagen innehåller i 65 § en regel om att hänsyn ska visas till andra intressen vid renskötselns utövande. Där anges att renar såvitt möjligt ska hindras från att komma utanför samebyns betesområde eller att annars vålla skada eller olägenhet. Vidare ska följande hänsyn visas vid flyttning av ren. Flyttning ska ske i samlade flockar och väg ska tas där minsta skada vållas. Renar ska inte lämnas kvar på områden där renskötsel inte är tillåten. Flyttning utanför samebyns betesområde ska ske utan onödig tidsutdräkt.

Det finns inga särskilda regler om skadestånd vid överträdelse av hänsynsreglerna, men om skada uppstår borde denna i många fall omfattas av det strikta ansvaret enligt 90 §. Hänsynsregeln kan också få betydelse för tolkningen av om en renskötare har varit vårdslös, det vill säga för det allmänna skadeståndsansvaret enligt skadeståndslagen.

2.1 Försäkringar som täcker skador

Vid bedömningen av skadeståndsansvarets omfattning kan det vara av relevans vad en eventuell skadevållare har för möjlighet att genom försäkring skydda sig från betungande skadeståndsansvar.

För skador vid terrängkörning, eller annars vid användande av motorfordon, gäller reglerna om trafikförsäkring. Det åligger den som äger ett terrängfordon eller annat fordon att försäkra fordonet.⁸ Om person- eller sakskada uppkommer i följd av trafik ska trafikskadeersättning utgå.⁹ Om till exempel skada på mark uppstår vid körning i terrängen kan ersättning för sådan skada utgå från fordonets trafikförsäkring.¹⁰ Om skadan har orsakats med uppsåt eller grov vårdslöshet kan försäkringsbolaget kräva trafikersättningen åter från skadevållaren.¹¹ Vidare kan försäkringsvillkoren innehålla en förpliktelse för försäkringstagaren att, oavsett

⁷ Jfr 1 kap. 1 § skadeståndslagen.

⁸ Se 2 § trafikskadelagen (1975:1410).

⁹ Se 8 § trafikskadelagen.

¹⁰ Jfr 11 § trafikskadelagen.

¹¹ Se 20 § trafikskadelagen.

vållande, betala en självrisk. Självriskens får högst vara en tiondels prisbasbelopp för varje skadehändelse.¹²

Såvitt avser sådana skador som orsakas av ren och i dag omfattas av ett strikt ansvar för samebyarna är det för sekretariatet oklart vilka möjligheter det finns att teckna ansvarsförsäkring. Eftersom antalet samebyar är begränsat blir det ett litet försäkringskollektiv att slå ut kostnaderna på, vilket talar för att försäkringspremierna skulle bli höga. Sekretariatet har fått uppfattningen att denna typ av försäkring är ovanlig, men har inte haft möjlighet att undersöka saken vidare.

¹² Se 21 § trafikskadelagen.

3 Synpunkter på dagens reglering

Under Renmarkskommitténs möten och samtal med olika aktörer har vissa synpunkter framförts rörande reglerna om skada orsakad av ren samt i övrigt om skada vid renskötsel.

Från Sámiid Rikkasearvi (Svenska Samernas Riksförbund, SSR) har följande anförts. Med den nuvarande lagstiftningen har renen rätt att röra sig över privat mark, men samebyarna har strikt skadeståndsansvar för de skador som orsakas av renar under vissa perioder av året. Markägare har i det sammanhanget inget ansvar att själva bidra till skydd av sina marker. Som exempel kan man anlägga en dyrbar trädgård vid sin fritidsstuga i skogen mitt i renbetesland, men låta bli att bygga staket runt den. Om renar sedan orsakar kostsamma skador på trädgården blir renägaren skadeståndsskyldig. Här borde krav kunna ställas även på husägare om att skydda sina trädgårdar.¹³

Från skogsnäringen har följande framförts. Enskilda markägare kan bli drabbade av att ett stort antal renar befinner sig på fel plats vid fel tidpunkt. Detta kan orsaka skador på barmark, och dessutom blir jakten förstörd om det finns ren i skogen. Det är svårt för markägaren att processa om saken i domstol, mot bakgrund av de process- och beviskostnader som uppstår där.¹⁴

Liknande synpunkter har även framförts i ett tidigare lagstiftningsärende. Rennäringspolitiska kommittén redovisade i sitt betänkande år 2001 att det från markägarnas sida hade föreslagits att kravet på att visa att skador på åkermark orsakade av ren skulle mjukas upp.¹⁵

¹³ [PM 9 – Anteckningar från möten med samiska organisationer och förbund](#), s. 25.

¹⁴ [PM 46 – Minnesanteckningar från möten](#), avsnitt 16. Skogsnäringen, s. 78.

¹⁵ SOU 2001:101, *En ny rennäringsspolitik - öppna samebyar och samverkan med andra markanvändare*, s. 225 och 226.

Företrädare för Allmänningsskogarna har anfört att det skapar besvär när renskötarna utfodrar renar nära planteringar och ungskog, eftersom det kan bli trampskador då.¹⁶

Det har även lämnats flera synpunkter som berör skador som inom ramen för renskötelsen uppstår genom användandet av terrängfordon. Följande exempel kan lyftas. Länsstyrelsen i Jämtland har uppgett att det finns exempel på områden där marken är väldigt sönderkörd av samebyarnas terrängfordon.¹⁷ Naturvårdsverket har framfört att rennäringen har blivit mer motoriserad, vilket medför fler och mer omfattande markskador – framför allt i våtmark men även genom att fjällederna ibland körs ner till lera.¹⁸ Från skogsnäringens sida har de större skogsägarna inte beskrivit renskötarnas terrängkörning som något problem. Däremot har familjeskogsbrukare med mindre markinnehav haft problem i vissa fall med att myrmarker blivit sönderkörda i samband med renskötsel. Det uppges inte vara något vanligt förekommande problem, men något som ändå kan bli besvärligt för den mindre skogsägare som drabbas.¹⁹ Skogsnäringen har vidare lyft att renskötelsen i dag är mer motoriserad och storskalig jämfört med när nuvarande lag skrevs, och har anfört att lagstiftningen måste utvecklas som en följd av detta.²⁰

Av relevans för övervägandena är även att flera samebyar har lyft att förlust av betesmark eller störningar för renarna från bland annat jakt och exploateringar kan leda till att samebyns renar kommer in på till exempel privat mark och grannsamebyars marker.²¹ Störningar för renskötelsen beskrivs i tidigare promemorior.²²

¹⁶ PM 46, avsnitt 17. Allmänningsskogarna, s. 88.

¹⁷ PM 46, avsnitt 11. Länsstyrelsen i Jämtlands län, s. 58.

¹⁸ [PM 16 – Anteckningar från möten med andra myndigheter](#), s. 14.

¹⁹ PM 46, avsnitt 16. Skogsnäringen, s. 76.

²⁰ [PM 13 – Anteckningar från möte med skogsindustrin](#), s. 3.

²¹ Se bl.a. PM 46, s. 10, 17 och 24.

²² Se [PM 44 – Renskötsel och annan markanvändning](#), och [PM 45 – Renskötsel och annan markanvändning del II](#).

4 Strikt skadeståndsansvar

Skadeståndslagen bygger på ansvar för skada som orsakas genom någons vållande, det vill säga med uppsåt eller av oaktsamhet. Ersättningskyldighet kan dock även, som en följd av andra lagregler eller rättspraxis, föreligga oberoende av vållande. Det rör sig då om ett så kallat strikt ansvar. Skyldigheten att ersätta skada bygger i dessa fall i stället på det sätt som skadan har uppstått på.²³ Ersättningskyldigheten enligt 90 § rennäringslagen för skada orsakad av ren är ett exempel på strikt ansvar.

Lagstiftning om strikt ansvar finns framför allt för verksamhet som kan klassas som farlig verksamhet. Hit hör bland annat regler om strikt ansvar för markskador från luftfart, oljeskador från fartyg, person- och sakskador till följd av järnvägs- tunnelbane- eller spårvägsdrift samt elskador från starkströmsanläggning.²⁴ Vidare finns regler om strikt ansvar för miljöskador, vilka kommer beröras översiktligt i avsnitt 5.1.

Lagstiftning om strikt ansvar finns även för vissa djur. Utöver ansvar för ren finns bland annat regler om strikt ansvar för hemdjur och hundar. Dessa regler kommer att beröras närmare i avsnitt 4.2.

Strikt ansvar följer även i vissa särskilda situationer av rättspraxis. Gemensamt för dessa fall är att den skadeorsakande parten har drivit en verksamhet som inneburit risker för skador på närliggande fastigheter samt att skadeorsakerna har framstått som något som verksamhetsutövaren har haft anledning att räkna med.²⁵

²³ Hellner, Jan och Radetzki, Marcus, 2023, *Skadeståndsrätt*, 12 U, s. 27 och 163.

²⁴ Se lagen (1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart, 10 kap. sjölagen (1994:1009), 17 § järnvägstrafiklagen (2018:181), respektive 28 § elsäkerhetslagen (2016:732).

²⁵ Se rättsfallet *Grannhusets vattenskada* och den praxisredovisning som görs där, NJA 2021 s. 473 p. 10-14.

Det strikta ansvaret är begränsat på så sätt att det endast avser den för verksamheten typiska faran, det vill säga den eller de särskilda risker som verksamheten för med sig.²⁶

4.1 Gränsen mellan strikt ansvar och culpa

Som utgångspunkt kräver skadeståndsskyldighet för person- och sakskada uppsåt eller vårdslöshet, se 2 kap. 1 § skadeståndslagen. Som gemensamt begrepp för uppsåt eller vårdslöshet används vållande, eller culpa. Vid bedömningen av om någon har varit culpös är den grundläggande frågan om denna borde ha handlat på något annat sätt.²⁷ Ibland kan kravet på aktsamhet följa av handlingsnormer som uppställs i författningar eller föreskrifter, prejudikat eller genom sedvana. I avsaknad av sådana handlingsnormer får en fri bedömning av handlandet göras. Kravet på aktsamhet bygger i så fall ofta på en sammanvägning av tre faktorer: risken för skada, den sannolika skadans storlek och möjligheterna att förekomma skadan. Till exempel kan en högre risk för skada leda till ett högre krav på aktsamhet.²⁸

Culpa har även historiskt utgjort utgångspunkten för skadeståndsskyldighet. Mot slutet av 1800-talet kom dock frågan om strikt ansvar att dominera den skadeståndsrättsliga diskussionen. Detta sammanhänge med de ökade risker som uppstod vid industriellt arbete och vid nya kommunikationsmedel. Diskussionen handlade om att de som för att tillgodose sitt ekonomiska intresse skapade en särskilt hög skaderisk för andra kunde anses vara skyldiga att kompensera denna risk genom att utge ersättning till de skadelidande även när culpa inte förelåg. Två olika grunder för skadeståndsansvar utpräglade sig; skuld respektive risk.²⁹

Under senare år har betydelsen av skillnaden mellan culpa och strikt ansvar minskat genom tillkomsten av mellanformer mellan culpaansvar och strikt ansvar. I litteraturen har det påståtts att de praktiska konsekvenserna av skillnaden mellan ansvarsformerna, sedda ur ett vidare perspektiv än det som måste anläggas av en domstol som ska avgöra en tvist om skadeståndsansvar, är

²⁶ Hellner och Radetzki, 2023, s. 168 och 169.

²⁷ Hellner och Radetzki, 2023, s. 122.

²⁸ Hellner och Radetzki, 2023, s. 127 och 128.

²⁹ Hellner och Radetzki, 2023, s. 43.

begränsade, även om man bortser från mellanformerna. Till exempel skulle de verksamheter som i dag åläggs strikt ansvar på grund av en hög risk, vid ett krav på vållande ställas inför en sträng bedömning eftersom den ökade risken skulle leda till ett högt krav på aktsamhet. Helt skulle dock inte aktsamhetskrav kunna anpassa ansvaret efter de ökade riskerna.³⁰

Ett strikt ansvar kan dock motiveras även utifrån annat än de risker som utgör skäl för en sträng aktsamhetsbedömning. Om dessutom omständigheterna vid skadans inträffande ofta är invecklade kan det rättstekniskt vara enklare att övergå till ett strikt ansvar. På så sätt undviks den potentiellt kostnadskrävande bedömning av culpa som annars krävs. Det blir genom det strikta ansvaret även mindre slumpartat vilka skador som ersätts och inte.³¹

4.2 Strikt ansvar för djur

Det finns inga allmänna regler om strikt ansvar för djur, utan utgångspunkten är att skadeståndsansvar förutsätter vållande från den som äger eller har hand om djuret.

För vissa djur finns ett särskilt reglerat strikt ansvar för skada orsakad av djuren. Som har framgått är ansvaret i rennäringslagen ett exempel på sådana regler. Två andra regleringar av praktisk betydelse kommer beröras i det följande: regler rörande hemdjur och hundar. Dessutom finns fortsatt gällande regler i byggingabalken från år 1736 avseende få som dräper annat få samt för den som tar hand om vilda djur, björn, varg, lokatt, räv eller annat odjur.³²

När strikt ansvar uppställs för djur är syftet dels att tvinga fram omsorg och försiktighet hos den som ansvarar för djuret, dels att tillse att den skadelidande blir ersatt. Ett strikt ansvar kan underlätta för den skadelidande bland annat i bevishänseende, eftersom det annars kan vara svårt att bevisa hur skadan har uppkommit.³³

³⁰ Hellner och Radetzki, 2023, s. 163 och 164.

³¹ Hellner och Radetzki, 2023, s. 165 och 166.

³² Se 22 kap. 7 och 8 §§ byggingabalken.

³³ Hörstadius, Ejnar, 1953, *Om ersättning av skada för djur*, Försäkringsjuridiska föreningens publikation nr 10, s. 61.

4.2.1 Strikt ansvar för hund

Enligt 1 § lagen (2007:1150) om tillsyn över hundar och katter ska hundar och katter hållas under sådan tillsyn och skötas på ett sådant sätt som med hänsyn till deras natur och övriga omständigheter behövs för att förebygga att de orsakar skador eller avsevärda olägenheter. För hundar finns vidare i 16 § bestämmelser om vilken tillsyn som krävs för att inte störa vilt.

Enligt 19 § har en ägare eller innehavare av en hund strikt ansvar för skada som hunden orsakar. Om någon annan har varit vållande till skadan får ägaren eller innehavaren kräva tillbaka det skadestånd denne har betalat från den vållande personen. Från det strikta ansvaret görs undantag för skador orsakade av bland annat polisens tjänstehundar, om skada har orsakats vid ett motiverat ingripande.

Strikt ansvar gäller inte för skada orsakad av katt. För katter gäller vanliga regler om culpa hos ägaren.

Det strikta ansvaret för hundar infördes genom 1943 års lag om tillsyn över hundar.³⁴ Regeringens förslag till lag innehöll inte en sådan reglering, utan en regel om omvänd bevisbörda enligt vilken det ålåg hundägaren att, för att undgå skadeståndsansvar, visa att denne inte hade brustit i sin tillsyn. Riksdagens första lagutskott bedömde dock att det för den allmänna rättsuppfattningen framstod som naturligt att den ägare vars hund orsakade skada skulle vara skyldig att ersätta den, även om ägaren inte hade varit försumlig. En regel om vållande ansågs innebära sådana bevisvårigheter att den skadelidande inte skulle få ersättning i ett stort antal fall, vilket skulle framstå som stötande. Vidare ansågs den omvända bevisbördan vara tvistedrivande, eftersom det skulle behövas rättegång för att bedöma om ägaren hade varit försumlig eller inte. Också detta skulle leda till att den skadelidande inte fick ersättning, eftersom denne med hänsyn till de kostnader och andra olägenheter som är förenade med en rättegång skulle avstå från att föra talan. Ett strikt ansvar bedömdes däremot öka möjligheten till ersättning utan domstolsprövning. Ett tungt vägande skäl för förslaget var vidare behovet av en skärpt tillsyn över hundar. Genom att betona vikten av att hålla hundar under noggrann tillsyn skulle nödvändig omsorg

³⁴ SFS 1943:459

och försiktighet tvingas fram från hundägarnas sida. Bestämmelsen skulle därmed även vara skadeförebyggande.³⁵

Det strikta skadeståndsansvaret infördes oförändrat i nu gällande lag. Regeringen framhöll i propositionen att de flesta hundägare hade god kunskap om vad som krävs i form av tillsyn och om det ekonomiska ansvaret vid eventuella skador. Bestämmelsen ansågs därmed ha medverkat till att begränsa antalet skador orsakade av hundar samt vara tvisteförebyggande eftersom en uppkommen skada i de allra flesta fall ersätts utan någon rättslig prövning.³⁶

Vid tillkomsten av 1943 års lag var problemet med lösspringande hundar störst på landsbygden, och behovet av att skydda lantbrukets djur från hundar ansågs stort. Vid tillkomsten av nuvarande lag ansågs samhällsförändringar ha medfört att problemen med lösspringande hundar hade flyttats till städer och andra tätorter, och det allvarligaste problemet ansågs vara hundar som attackerar människor eller sällskapsdjur.³⁷ Det strikta ansvaret för skador synes därmed främst ha varit motiverat av risken för att hundar skulle orsaka skada genom att bita människor eller djur.³⁸ Skadeståndsskyldigheten är dock inte begränsad till denna typ av skadeorsak. I praxis finns exempel på att skadeståndsskyldighet kan aktualiseras även när en hund orsakar skada på något annat sätt, till exempel genom att springa in i en cyklist eller betäcka en avelstik.³⁹ Detta skiljer sig därmed från det strikta ansvaret enligt rennäringslagen, som är avgränsat till att endast avse markskador.

Enligt förarbetena kan en hundägares skadeståndsansvar jämkas enligt 6 kap. 1 § skadeståndslagen om den skadelidande har varit medvällande.⁴⁰

4.2.2 Strikt ansvar för hemdjur

I lagen (1933:269) om ägofred regleras bland annat vilket ansvar för tillsyn som ägare av hemdjur eller den som har mottagit hemdjur till underhåll eller nyttjande har över djuren. Med hemdjur avses kreatur av omedelbar nytta för lantbruket. Till dessa räknas främst hästar,

³⁵ Prop. 2006/08:126 *Tillsyn över hundar och katter*, s. 45.

³⁶ Prop. 2006/08:126 s. 46.

³⁷ Prop. 2006/08:126 s. 17.

³⁸ Hellner och Radetzski, 2023. s. 173.

³⁹ Se NJA 1947 s. 594 och NJA 1990 s. 80

⁴⁰ Prop. 2006/07:126 s. 69.

kor, får, getter, grisar samt höns och andra tama fåglar.⁴¹ Av 1 § följer ett ansvar att genom hägnad, vallning eller på annat sätt hålla sådan vård om djuren att de inte olovligen kommer in på någon annans ägor. Vidare finns bestämmelser i lagen om stängselskyldighet.

Enligt 47 § gäller för en ägare eller innehavare av hemdjur strikt ansvar för skada orsakad av djuren på annans ägor, när djuren kommit in på ägorna olovligen. Precis som för skada av hund och ren har ägaren regressrätt mot annan person som vållat skadan.

Att skada ska ha orsakats på annans ägor innebär att skadeståndsansvaret inte avser alla typer av skador orsakade av hemdjur. Till exempel ansågs i rättsfallet NJA 1960 s. 49 bestämmelsen inte vara tillämplig när kor, efter att ha brutit sig genom ett stängsel, föll ner i grannens bassänger för slamning av krita. Skadeståndsansvaret är därmed avgränsat till att avse skador på jordegendom, främst på gröda.⁴² Andra typer av skador får bedömas enligt vanliga regler om culpa. Detsamma gäller skador som hemdjur orsakar på annat sätt än när de olovligen kommit in på annans ägor. Till exempel skulle en skada som uppstår i samband med att någon är ute och rider en häst inte omfattas av det strikta ansvaret.

Enligt 48 § får den som försummar sin stängselskyldighet enligt lagen om ägofred själv stå för den skada som orsakas denne, eller annan gentemot vilken stängselskyldigheten gäller, på grund av försummelsen. Den som bär strikt ansvar för sina hemdjur kan således bli fri från ersättningsskyldighet om hemdjuren har trängt in hos en granne som varit tvungen att stängsla in sina egna hemdjur.

⁴¹ Hörstadius, 1953, s. 55

⁴² Hellner och Radetzski, 2023. s. 173.

5 Skadeståndsansvar i grannförhållanden

Enligt 3 kap. 1 § jordabalken ska var och en vid nyttjande av sin eller någon annans fasta egendom ta skälig hänsyn till omgivningen. Bestämmelsen ger uttryck för en allmän hänsynsprincip i grannförhållanden. Bristande hänsyn kan grunda ett ansvar att ersätta skada som därigenom har orsakats. Detta kommer behandlas senare i detta avsnitt. Inledningsvis ska dock något sägas om det närliggande området miljöskadestånd.

5.1 Miljöskadestånd

Regleringen i 32 kap. miljöbalken om skadestånd för vissa miljöskador kan ses både som ett uttryck för att särskild hänsyn ska visas mellan grannar och att farlig verksamhet kan motivera ett strikt skadeståndsansvar.⁴³ Skadestånd ska betalas för personskada och sakskada samt ren förmögenhetsskada, som är orsakad av brott eller är av någon betydelse, som verksamhet på en fastighet har orsakat i sin omgivning. Ansvaret är strikt, men om vållande inte föreligger ersätts bara skada som har orsakats av en störning som inte skäligen bör tålas med hänsyn till förhållandena på orten eller till störningens allmänna förekomst under jämförliga förhållanden.⁴⁴

Regeln om att ortsvanliga störningar undantas från det strikta skadeståndsansvaret tar sikte på förutsebar miljöpåverkan genom mer varaktiga immissioner.⁴⁵ Om störningar av ett visst slag ofta förekommer på en ort kan den som där förlägger sin verksamhet

⁴³ Bengtsson, Bertil, 2023, *Miljöskadestånd och grannansvar*, s. 16.

⁴⁴ Se 32 kap. 1 §.

⁴⁵ En immission är en störande inverkan från en fastighet på en annan genom rök, luft, buller eller något liknande.

eller har egendom sägas ha tagit en risk och får därför i viss mån skylla sig själv när skador uppstår. Som exempel ska en person som äger en villa med ljusa fasader i ett rökigt industrisamhälle inte kunna kräva skadestånd för att fasaderna ofta behöver rengöras.⁴⁶

Ersättningsskyldigheten omfattar bland annat skador genom följande immissioner: föroreningar av vattenområden, luft och mark, ändringar i grundvattennivån, buller, skakning och andra liknande störningar. För de uppräknade störningarna gäller en bevislättnad för orsakssambandet mellan störningen och skadan. En skada ska anses ha orsakats genom den aktuella störningen om det med hänsyn till störningens och skadeverkningarnas art, andra möjliga skadeorsaker samt omständigheterna i övrigt föreligger övervägande sannolikhet för ett sådant orsakssamband.⁴⁷

Vidare omfattar ersättningsskyldigheten skador orsakade av sprängning, grävning eller i vissa fall inom ramen för byggnadsarbete.⁴⁸ Sådana skador omfattas dock inte av den bevislättnad för skadeorsak som gäller för ovan nämnda immissioner.

Några särskilda regler om skadelidandes medvällande eller jämkning vid oskäligt betungande skadestånd finns inte i miljöbalken. I stället blir de allmänna bestämmelserna i skadeståndslagen tillämpliga.⁴⁹

5.2 Hänsynsprincipen i grannförhållanden

Som angetts ovan föreligger enligt 3 kap. 1 § jordabalken en allmän hänsynsprincip i grannförhållanden. I praxis har brister i sådan hänsyn ansetts kunna leda till skadeståndsansvar. Nedan redogörs för ett antal prejudikat där frågan belyses.

I rättsfallet *Oxelhäcken*, NJA 1990 s.71, hade en person klippt en med grannen gemensam oxelhäck, vilket ledde till ökad insyn för grannen. Häcken hade dock klippts ner på samma sätt som hade skett under många år och på ett sätt som var brukligt för oxelhäckar. Den skada som hade uppstått var därför enligt Högsta domstolen inte större än vad som hade skett om grannen själv hade uppfyllt sin

⁴⁶ Bengtsson, 2023, s. 61.

⁴⁷ Se 32 kap. 3 §.

⁴⁸ Se 32 kap. 4-5a §§.

⁴⁹ Se 6 kap. 1-2 §§ skadeståndslagen, vilka kan tillämpas enligt Bengtsson, 2023, s. 105-108.

grannelagsrättsliga skyldighet att klippa ner häcken. Grannens skadeståndstalan ogillades därför. Avgörandet ger uttryck för att en underlåtenhet att handla också kan vara ett åsidosättande av grannelagsrättsliga förpliktelser.

I rättsfallet NJA 1994 s. 162 hade en flygklubb, som arrenderade ett flygfält, upplåtit marken till en modellsportklubb som skulle anordna en modellflygplanstävling. Vid tävlingen skadades grannens åker genom att tävlingsdeltagare gick på den för att hämta sina modellflygplan. Högsta domstolen ansåg att flygfältet hade nyttjats på ett sådant sätt att skäligen hänsyn inte hade tagits till omgivningen. Flygklubben ansågs i egenskap av långvarig arrendator vara den som hade det grannelagsrättsliga ansvaret. Eftersom flygklubben endast kortvarigt hade upplåtit marken till modellsportklubben ansågs den ansvarig för skadan. Grannansvaret kan därmed omfatta ansvar för någon annans nyttjande av fastigheten. I fallet var det dock fråga om en skada som var en närliggande följd av arrangemanget. Upplåtarens ansvar borde inte kunna utsträckas till mer svårförutsedda handlingar av nyttjanderättshavaren.⁵⁰

I rättsfallet NJA 1995 s. 720 hade två makar som ägde en fastighet lagt igen en bäckfåra på fastigheten, vilket ledde till skada på en grannfastighet vars dagvatten tidigare hade runnit av från fastigheten genom bäckfåran. Högsta domstolen ansåg att det hade ålegat fastighetsägarna att vidta och bekosta de åtgärder som krävdes för att grannens avrinning skulle ordnas tillfredsställande när de la igen bäckfåran. Deras bristande hänsyn i detta avseende ledde till skadeståndsskyldighet.

I rättsfallet *Grannhusets vattenskada*, NJA 2021 s. 473, hade en fastighets ägare trasiga dagvattenledning orsakat skada genom vatteninträngning på grannens fastighet. Högsta domstolen ansåg inte att det var fråga om en sådan farlig verksamhet som skulle bära strikt ansvar för skador. Skadeståndsskyldighet ålades trots det på grund av att fastighetsägaren hade brustit i hänsyn genom att inte kontrollera dagvattenanläggningen för att bedöma dess skick och underhållsbehov. Kravet att visa sina grannar och sin omgivning hänsyn ansågs därmed innebära en skyldighet att undanröja eller begränsa en skaderisk. Avgörandet tyder på att Högsta domstolen

⁵⁰ Bengtsson, 2023, s. 114.

har uppfattat hänsynsansvaret som en särskild ansvarstyp, som bland annat kan innebära ett utvidgat ansvar för underlåtenhet.⁵¹

I det nämnda avgörandet skriver Högsta domstolen även om vilken bevisbörda som ska gälla vid underlåtenhet hos en fastighetsägare att kontrollera en anläggning som hör till en fastighet. Den skadelidande har bevisbördan för att skadorna beror på brister i anläggningen. Däremot behöver den skadelidande inte bevisa att ett visst handlande från fastighetsägarens sida skulle ha förhindrat skadan. Det bör räcka att den skadelidande visar att det har funnits möjliga och lämpliga farereducerande åtgärder som fastighetsägaren hade kunnat vidta. Om den skadelidande gör det, måste fastighetsägaren för att undgå ansvar visa att de åtgärder som den skadelidande har angett inte skulle ha hjälpt.

Skadeståndsansvar vid bristande hänsyn enligt 3 kap. 1 § jordabalken har alltså i viss mån kommit att behandlas som en egen ansvarstyp, enligt vilken det bland annat ställs högre krav på aktsamhet än enligt vanliga regler om vållande. Ribban för ansvar vid en grannelagsskada bör alltså ligga lägre än vid en ordinarie utomobligatorisk skada. Bedömningen enligt hänsynsregeln kan ses som en intresseavvägning mellan skadelidande och skadevällare, där inslag som typiskt sett hör hemma i en culpabedömning också kan ha relevans.⁵² Ansvarstypen kan därmed ses som en sådan mellanform mellan culpa och strikt ansvar som nämns i avsnitt 4.1.

Grannansvaret är som framgått av ovanstående praxis även skärpt jämfört med det vanliga culpaansvaret, bland annat såvitt avser ansvaret för underlåtenhet och för vållande av en självständig medhjälpare. Eftersom samtliga avgöranden avser sakskador besvarar de däremot inte frågan om grannansvaret även omfattar ren förmögenhetsskada. Det finns dock äldre praxis, från tiden innan dagens jordabalk, där ersättning har utgått för ren förmögenhetsskada när ansvaret har byggts på grannelagsrättsliga principer. Det finns anledning att anta att ansvaret även i dag omfattar ren förmögenhetsskada.⁵³

⁵¹ Bengtsson, 2023, s. 114.

⁵² Du Reitz, Jonas, 2018, *Grannelagsrättsligt skadeståndsansvar*, SvJT 2018, s. 678 och 686.

⁵³ Se Bengtsson, 2023, s.114 och 115, som även beskriver angiven praxis. Se även Du Reitz, 2018, s. 692, som anser att det inte föreligger skäl att generellt undanta rena förmögenhetsskador från vad som kan ersättas genom grannelagsrättsligt skadeståndsansvar, även om han anser att den praktiska betydelsen för sådant ansvar borde vara begränsat på grund av den höga tröskel som uppstår på grund av att grannar måste tolerera en viss nivå av störningar.

Även den som nyttjar en fastighet med stöd av allemansrätten ska visa hänsyn. Av 7 kap. 1 § miljöbalken följer att var och en som utnyttjar allemansrätten eller annars vistas i naturen ska visa hänsyn och varsamhet i sitt umgänge med den. Vid utnyttjande av allemansrätten på annans mark är rätten begränsad på så sätt att nyttjande inte får ske så att det medför nämnvärd skada eller olägenhet för fastighetsägaren eller någon annan rättsinnehavare. Även denna hänsynsregel har belysts i praxis.

I rättsfallet *Forsränningsmålet*, NJA 1996 s. 495, hyrde en näringsidkare ut flottränningsutrustning och anvisade sina kunder att använda en fors som gick genom en annan persons fastighet. Många forsrännare kom därför att uppehålla sig på fastigheten, dels i fors, dels på stigar kring fors. Högsta domstolen ansåg att varje enskild forsrännare visserligen höll sig inom ramen för allemansrätten, men att det kollektiva utnyttjandet hade blivit så intensivt samt olämpligt för växt- och djurliv att det hade medfört avsevärda skador och olägenheter för fastighetsägaren. Näringsidkaren förbjöds därför vid vite att arrangera forsränning i fors på fastigheten.⁵⁴

Sammantaget kan det konstateras att det finns en tendens till ökade krav på hänsyn inom fastighetsrätten. Det kan därför argumenteras för att grannansvaret ska ges en utvidgad tillämpning.⁵⁵

Bertil Bengtsson har till exempel förordat en hänsynsregel för skada av ren. Enligt honom kan det strikta ansvaret enligt rennäringslagen ses som ett uttryck för en allmän regel om djurägares ansvar, som dock inte alls har genomförts konsekvent i svensk rätt. Han anser att det strikta ansvaret passar mindre väl vid det gemensamma bruket av samebyarnas områden och att det finns flera skäl att inskränka skadeståndsskyldigheten till ett grannansvar.⁵⁶

⁵⁴ Rättsfallet behandlas även i [PM 44 – Renskötsel och annan markanvändning](#), avsnitt 5.1.3, s. 168 och 169.

⁵⁵ Bengtsson, 2023, s. 154.

⁵⁶ Bengtsson, 2023, s. 135.

6 Den historiska utvecklingen

Äldre renbeteslagar har innehållit skadeståndsregler som i flera delar har motsvarat eller påmint om vad som gäller i dag. Även innan renbeteslagarna fanns regler och praxis rörande skadeståndsansvar för skada orsakad av ren.

När innehållet i äldre förarbeten och doktrin beskrivs i den här promemorian används ordet ”lapp” i de sammanhang där ordet används i ursprungsmaterialet, av de skäl som anges i delbetänkandet [*Jakt och fiske i renbetesland*](#).⁵⁷

Den äldsta bestämmelsen om renskötarnas skadeståndsansvar finns i kodicillen till gränstrakten av år 1751 mellan Norge och Sverige, vilken av många ansågs gälla även i Sverige.⁵⁸ Enligt kodicillen skulle de främmande lapparna noga akta sig så att de inte vid flyttning gjorde landets invånare skada på bland annat skog, åker och äng samt ersätta uppkommen skada.⁵⁹

En särskild tvistefråga kom att gälla skador på de ströängar som nybyggare hade rätt att nyttja som slättermark. Ströängarna kunde ligga på flera mils avstånd från själva nybygget. På ströängarna lade nybyggarna hö på torkning på hässjor, vilket lockade till sig ren som under hösten var på väg ner från fjällen. Renarna kunde dra ner höet i jakt på mat, vilket ledde till nedtrampningsskador på höet.⁶⁰

Renskötarnas ersättningskyldighet för sådana höskador var inte ovillkorlig. Under senare delen av 1700-talet samt under 1800-talet utfärdades, i vart fall för delar av lappmarkerna, regler om att nybyggarna var skyldiga att inhägna hässjorna och att skadestånd annars inte skulle utgå.⁶¹

⁵⁷ SOU 2023:46 s. 356–361.

⁵⁸ Lundmark, Lennart och Rumar, Lars, 2008, *Mark och rätt i Sameland*, s. 59.

⁵⁹ Se 16 § Codicill till Gränse Tractaten emellan Konunga Rikerne Sverige och Norge, Lappmännen beträffande.

⁶⁰ Lundmark, Lennart, 2010, *Stulet land – svensk makt på samisk mark*, s. 88.

⁶¹ För en genomgång av denna typ av regler, se Lundmark och Rumar, 2008, s. 59–72.

De nu beskrivna reglerna motsvarar i delar vad som därefter kom att regleras genom de efterföljande renbeteslagarna, vilka redogörs för i det följande. Framställningen har begränsats till att avse regler kring skadeståndsansvarets omfattning och vem som har varit ersättningsskyldig. De regler av processuell karaktär som funnits i äldre renbeteslagar, men inte har någon motsvarighet i dagens rennäringslag, kommer inte att beröras.

6.1 1886 års renbeteslag

I förarbetena till den första renbeteslagen av år 1886 framhöll man att lapparna som utgångspunkt måste vara skyldiga att ersätta den skada som de bofasta led genom obehöriga intrång från renar. Ersättningsskyldigheten skulle dock inte vara ovillkorlig med hänsyn till de säregna svårigheter som var förenade med renarnas vård, eftersom det inte alltid var möjligt att hålla hjorden samlad. En lapp kunde inte likt de bofasta som ägde kreatur undvika skada eller minska behovet av bevakning genom att stängsla in djuren.⁶² Det strikta ansvaret kom därför att avgränsas dels i tid, dels genom regler om jämkning.

Det strikta skadeståndsansvaret omfattade skada på växande eller avskuren gröda på åker och äng, samt på utängsslätter, men endast i den mån dessa var inhägnade eller om de år efter annat brukades till höfångst och detta syntes genom hässjor, diken, rövning eller på något annat sätt. Likt i dag var ansvaret begränsat i tid med hänsyn till när odling på marken skedde, vilket för lappmarkerna i Norrbotten och Västerbotten omfattade perioden 1 juni–1 september samt för andra platser 1 maj–1 oktober.⁶³

För skador utanför den angivna perioden eller på annan utmark där ren inte fick uppehålla sig blev renägaren endast skadeståndsskyldig vid uppsåt eller grov vårdslöshet vid renarnas bevakning.⁶⁴

Skadeståndsansvaret ålåg, till skillnad från i dag, primärt den enskilde renägare vars ren orsakade skada. Det fanns dock regler om kollektivt ansvar, vilka kan ses som föregångare till dagens regler om

⁶² 1882 års lappkommittés betänkande *Förslag till förordning om de svenska lapparne och de bofaste i Sverige samt till förordning om renmärken* från 1883, s. 90 och 92.

⁶³ Se 10 § 1 p. lagen (1886:38) angående de svenska Lapparnes rätt till renbete i Sverige

⁶⁴ Se 10 § 2 och 3 p.

samebyns primära skadeståndsansvar. Dels kunde så kallade skadeersättningsområden inrättas i områden där renar strövade fritt utan bevakning. De lappar som hade renar inom området blev solidariskt ansvariga för skada, och det inbördes ansvaret bestämdes enligt renantalet. Regresstalan kunde föras mot den vars renar hade orsakat skadan. Dels hade lappar vars renar hölls i gemensam hjord ansvar för skada som någon eller några av dessa renar orsakade, om det inte kunde visas vems ren som orsakat skadan. Detta ansvar var inte solidariskt, utan kunde utkrävas av dessa personer i andelar i enlighet med renantalet.⁶⁵

Som en avvägning mellan lapparnas och de bofastas intressen infördes en jämningsregel inom lappmarkerna och renbetesfjällen. Den bofasta som där förvarade slaget och bärgat hö på en äng eller utäng, i stället för i en lada, hade inte rätt till ersättning för skada på stacken eller hässjan om ängen inte var försedd med stängsel. De bofasta förutsattes alltså själva förhindra skada genom att omöjliggöra för renar att komma åt höet. Hade renägaren med uppsåt eller genom grov oaktsamhet låtit renarna orsaka skada fanns dock alltid en rätt till ersättning för markägaren.⁶⁶

Reglerna kring ersättningskyldighet var inte uttömmande i lagen, eftersom det saknades regler om skador som skedde utanför de områden där lapparna fick uppehålla sig med sina renar.

6.2 1898 års renbeteslag

I förarbetena till 1898 års renbeteslag hade man samma utgångspunkt för lapparnas skadeståndsskyldighet som tidigare. Lapparna skulle som utgångspunkt ersätta den skada som deras renar orsakade, men hänsyn skulle tas till de säregna svårigheter som var förenade med renarnas vård och till att det inte var möjligt för lapparna att under alla förhållanden ha renhjordarna under sådan bevakning som de bofasta hade över sin boskap.⁶⁷

1895 års lappkommitté (lappkommittén), som tog fram ett betänkande inför utarbetandet av 1898 års lag, föreslog vissa

⁶⁵ Se 13, 15 och 16 §§.

⁶⁶ Se 11 §, enligt vilken jämningsregeln gällde i ”Norrbottens och Vesterbottens läns lappmarker eller inom del af Jemtlands län, hvarest hemmanen blifvit skattlagda enligt den för Vesterbottens läns lappmarker före år 1873 gällande metod”.

⁶⁷ 1895 års lappkommittés betänkande *Förslag till lag om de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige samt till lag om renmärken från 1896*, s. 59.

förändringar av skadeståndsskyldigheten, av vilka bland annat följande genomfördes.

För skador under en sådan tid eller av ett sådant slag som föll utanför det strikta ansvaret skulle det för ersättningsskyldighet vara tillräckligt med vårdslöshet från renägarens sida, i stället för som tidigare grov vårdslöshet.⁶⁸ Bakgrunden till det var att lappkommittén ansåg att det som en följd av rennäringens och renvårdens beskaffenhet alltid krävdes ett större mått av vållande innan rekvisitetet vårdslöshet var uppfyllt. Om det därutöver skulle krävas att vårdslösheten skulle vara grov skulle bestämmelserna komma att sakna praktisk betydelse. Dessutom skulle ett krav på grov vårdslöshet enligt lappkommittén inte bidra till att inskräpa lapparnas skyldighet att göra vad de förmådde för att förhindra renarna från att orsaka skada på de bofastas egendom.⁶⁹

Jämkningsregeln om att lapparnas ersättningsskyldighet för hö inte gällde när sådant inte förvarades i lador eller var inhägnat skärptes till de bofastas nackdel. Lappkommittén framhöll att bestämmelsen om inhägnad inte hade fungerat tillfredsställande eftersom de bofasta på många platser hade låtit bli att hägna in höet, hade gjort det för sent, eller hade uppfört stängsel som på grund av snön inte räckte för att hålla renarna borta. Det skulle därför som huvudregel krävas att höet skulle förvaras i lador för att de bofasta skulle ha rätt till ersättning. Om så inte hade skett var inte lapparna ersättningsskyldiga för skada, utom vid uppsåt eller vårdslöshet. Om det var ont om virke ansågs dock skyldigheten att bygga lador vara alltför betungande för de bofasta, varför kungen skulle ha möjlighet att i sådana trakter kunna förordna att det räckte med stängsel för att det skulle finnas rätt till ersättning.⁷⁰ Jämkningsregeln var fortsatt endast tillämplig i sådana områden där lapparna fick vistas med sina renar.⁷¹

Vidare infördes en helt ny regel om skador som uppkom i trakter där lapparna inte under någon del av året fick uppehålla sig med sina renar. Lappkommittén anförde att det inte fanns några skäl att inom dessa trakter frångå den allmänna rättsgrundsatsen att lapparna

⁶⁸ Se 14 § lagen (1898:66) om de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige.

⁶⁹ 1895 års lappkommittés betänkande, s. 61.

⁷⁰ 1895 års lappkommittés betänkande, s. 62 och 63.

⁷¹ Se 15 §.

skulle ersätta skada orsakad av deras renar.⁷² I bestämmelsen infördes därför ett strikt ansvar för all sådan skada orsakad av ren.⁷³

6.3 1928 års renbeteslag

Genom 1928 års renbeteslag infördes en skillnad mellan fjäll- och skogsrenskötsel bland annat såvitt avsåg skadeståndsskyldighet.⁷⁴ Utgångspunkten var dock att reglerna skulle överensstämma med varandra, i den mån inte särskilda omständigheter motiverade avvikelser.⁷⁵

I förarbetena angavs att reglerna ovanför odlingsgränsen i stort skulle överensstämma med vad som hade gällt enligt den tidigare renbeteslagen, men med vissa ändringar för att på ett mer rättvist sätt fördela ansvaret mellan de renskötande lapparna och den jordbrukande befolkningen.⁷⁶ För lapparna skärptes ersättningsskyldigheten på så sätt att det strikta ansvaret under juni–augusti skulle omfatta även skador på grödor som hade bärgats men ännu inte förts in i lador.⁷⁷

För övrig tid gällde ovan odlingsgränsen eller på renbetesfjällen, liksom tidigare, krav på uppsåt eller vårdslöshet hos renskötarna för ersättningsskyldighet. Kraven på den jordbrukande befolkningen skärptes dock i denna del genom att lapparnas ersättningsskyldighet föll bort om en sådan vårdslöshet låg grödans ägare till last som innebar att denne hade underlåtit att i rimlig tid föra hem grödan eller vidta åtgärder för att skydda grödan, som utan större kostnad eller skyldighet kunde verkställas. Detta gällde dock inte om den som vårdade renarna hade vållat skadan i syfte att orsaka grödans ägare förlust.⁷⁸

Skyldigheten att skydda sin gröda ersatte den jämkningsregel om hö som inte förvarades i lador som fanns i den tidigare renbeteslagen. Den nya jämkningsregeln gällde till skillnad från den tidigare inte när lapparna hade strikt ansvar, utan endast i de fall där kravet för

⁷² 1895 års lappkommittés betänkande, s. 64.

⁷³ Se 16 §.

⁷⁴ Se 27 och 28 §§ lagen (1928 :309) om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige.

⁷⁵ 1919 års lappkommittés betänkande, 1923, *Förslag angående lapparnas renskötsel m.m.*, s. 131.

⁷⁶ Prop. 1928:43, *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige m. m.*; s. 141.

⁷⁷ Se 27 § 1 och 3 p.

⁷⁸ Se 27 § 2 p.

ersättning var uppsåt eller vårdslöshet. Den hade dock ett delvis bredare tillämpningsområde, eftersom den avsåg all gröda.

Nedanför odlingsgränsen gällde strikt ansvar för skada på växande eller avskuren gröda när fjäll- respektive skogsrenskötsel inte var tillåten där. För skogsrenskötseln gällde även ett strikt ansvar under vissa förutsättningar för gröda som lämnats i stack eller hässja. Under övrig tid krävdes uppsåt eller vårdslöshet för att renskötaren skulle vara skadeståndsansvarig, med samma förutsättningar för jämkning som ovanför odlingsgränsen.⁷⁹

För skada på annat än gröda i renskötselområdet gällde följande. Skedde skadan under en sådan tid som renskötsel var tillåten i området skulle ersättning endast utgå om skadan hade vållats i syfte att orsaka ägaren förlust. Under annan tid skulle skadan ersättas vid uppsåt eller vårdslöshet.

För skador som skedde i trakter där renskötsel inte var tillåten under någon del av året fanns även i 1928 års lag ett strikt ansvar för renskötarna.⁸⁰

Även reglerna om gemensamt skadeståndsansvar i skadeersättningsområden eller för gemensamma hjordar kvarstod, med vissa mindre ändringar.⁸¹

6.4 Förändringarna i 1971 års rennäringslag

Genom 1971 års rennäringslag ombildades de tidigare lappbyarna till samebyar. Samebyarna blev en egen juridisk person, som skulle ansvara för renskötseln och ha väsentligt utökade befogenheter i förhållande till medlemmarna samt gentemot myndigheter och andra utomstående.⁸² Det primära ansvaret för skada orsakad av ren kom samtidigt att flyttas från den enskilde renägaren till samebyn. I lagstiftningsarbetet inför dagens rennäringslag anförde 1964 års rennäringsakkunniga i sitt betänkande att det skulle vara oskäligt att lägga det slutliga skadeståndsansvaret på en renägare som till följd av renskötselns organisation inom byn hade varit förhindrad att själv bevaka sin hjord. Ordningen ansågs inte försämra den skadelidandes

⁷⁹ Se 28 §.

⁸⁰ Se 29 §.

⁸¹ Se 32 och 33 §§.

⁸² Prop. 1971:51 s. 37. För mer information om samebyarnas organisation, se [PM 49 – Samebyarnas interna organisation och reglering om medlemskap](#).

rättsställning på grund av de regler som föreslogs om medlemmarnas personliga betalningsansvar.⁸³ Departementschefen redovisade ingen avvikande uppfattning.⁸⁴

Den skadelidandes rättsställning beaktades vidare vid bedömningen av vilka samebyar som skulle bli ansvariga för skadan. Svårigheten att utreda en rens tillhörighet ansågs innebära en risk för rättsförlust för en skadelidande. Det motiverade att en skadelidande ska kunna välja mellan att framställa sitt krav mot den sameby inom vars byområde skadan har uppkommit eller mot en sameby som vid tiden för skadans uppkomst haft renar i trakten. Regeln motiverades också av att vissa delar av renskötselområdet inte hade lagts ut för viss by. Vilken sameby som slutligen skulle ansvara för skadan fick bli en fråga mellan byarna.⁸⁵

Såvitt gällde skadeståndsansvarets omfattning ansågs de tidigare reglerna vara å ena sidan detaljerade på gränsen till svåröverskådlighet, å andra sidan ofullständiga genom att de endast täckte en del av förekommande skadefall. En förenkling av skadeståndsreglerna eftersträvades därför. Vidare ansågs det vara önskvärt att förändringarna i regelverket endast skulle innebära en måttlig förändring i renägarnas och de skadelidandes rättsställning. Det skulle dock beaktas att sättet att bedriva renskötsel hade genomgått djupgående förändringar under de senaste decennierna.⁸⁶

Dessa förändringar beskrevs i propositionen på följande sätt. Fram till 1920-talet förekom så kallad intensiv renskötsel. Renarna hölls i små hjordar året om och renskötarens familj följde vanligtvis renhjorden vid flyttningar mellan olika betesland. Utmärkande för den mer arbetsexensiva drift som därefter tog över var att renarna, särskilt under barmarkstiden, hölls i stora hjordar som inte var under kontinuerlig tillsyn. Under sommarhalvåret fick renarna beta fritt i ett större område. För att underlätta driften kunde olika typer av anläggningar användas, till exempel spärrstängsel mellan byar och gården inom vilka renar samlades för märkning, skiljning och slakt.⁸⁷

Den nya extensiva arbetsmetoden ansågs i och för sig vara ändamålsenlig. Att renarna rörde sig fritt inom vidsträckta områden och inte stod under övervakning, förutom vid särskilda tillfällen,

⁸³ SOU 1968 :16, *Rennäringen i Sverige*, s. 180.

⁸⁴ Jfr prop. 1971:51 s. 206.

⁸⁵ Prop. 1971/51 s 207.

⁸⁶ Prop. 1971:51 s. 201.

⁸⁷ Prop. 1971:51 s. 28.

ansågs dock innebära en ökad risk för att skador uppstod på grund av renskötsel. Departementschefen ansåg att den ökade risken för skador på grund av den extensiva renskötseln inte borde gå ut över utomstående personer, varför det ansågs mindre lämpligt att ersättningsskyldigheten skulle vara beroende av vållande.⁸⁸ Detta menade departementschefen utgjorde en skillnad från den allmänna regeln om djurägares skadeståndsansvar, som förutsatte försumlighet i tillsynen över djuret.⁸⁹

Det ansågs lämpligt att skadeståndsskyldighetens omfattning var avhängig objektiva faktorer, såsom tiden och platsen för skadans inträde. Det skulle särskilt beaktas om renarna vid skadetillfället hade uppehållit sig i ett för dem tillåtet område eller inte.⁹⁰ I ett område där renskötsel var tillåten skulle ansvaret liksom tidigare vara begränsat till skada på odlad jord under vegetationsperioden. Det skedde dock en förändring avseende vilken odlad jord som omfattades. De slätterängar som tidigare hade omfattats av skadeståndsansvaret ansågs inte med då aktuella jordbruksmetoder ha sådan betydelse att de skulle omfattas av skyddsbestämmelserna. Trädgårdsodlingar däremot ansågs vara minst lika skyddsvärda som åker och äng. Någon närmare motivering till varför så var fallet angavs inte.⁹¹ Vidare skulle inte längre bara skador på gröda omfattas av ansvaret, utan också andra markskador.⁹²

De skäl som talade för strikt ansvar i områden där renskötsel var tillåten ansågs göra sig gällande med större styrka i områden där renskötseln aldrig eller vid tidpunkten inte var tillåten. Det strikta ansvaret skulle därför i sådana områden gälla för skada på all mark, inte bara odlad sådan, det vill säga även på bland annat skogsmark.⁹³ Detta innebar en utvidgning av det strikta ansvaret, eftersom skada på annan mark än odlad tidigare hade krävt uppsåt eller vållande. I betänkandet motiverades förändringen av att det med hänsyn till den extensiva arbetsmetoden var angeläget med en omsorgsfull områdesbevakning, med ett minimikrav om att gällande regler om betestider iakttogs. Att skadeståndsansvar skulle förutsätta försummelse vid renarnas bevakning ansågs inte tillräckligt för att

⁸⁸ Prop. 1971:51 s. 201 och 206.

⁸⁹ Prop. 1971:51 s. 206.

⁹⁰ Prop. 1971:51 s. 201.

⁹¹ Jfr Prop. 1971:51 s. 207 och SOU 1968:16 s. 177.

⁹² Jfr prop. 1971:51 s. 207.

⁹³ Prop. 1971:51 s. 207.

tillgodose de skadelidandes rätt eller för att inskräpa nödvändigheten av en rationell renskötsel med erforderlig kontroll över renarna.⁹⁴ Departementschefen redovisade ingen avvikande uppfattning.⁹⁵

Utanför området för det strikta ansvaret gällde enligt den tidigare renbeteslagen skadeståndsansvar vid uppsåt eller vållande. Det ansågs dock inte behövas någon uttrycklig regel om detta i den nya rennäringslagen, utan det skulle vara tillräckligt att falla tillbaka på allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser.⁹⁶ De jämkningsregler som tidigare hade gällt på detta område vid vårdslöshet hos markägaren föll följaktligen också bort.

⁹⁴ SOU 1968:16 s. 178.

⁹⁵ Jfr prop. 1971:51 s. 207.

⁹⁶ Prop. 1971:51 s. 207.

7 Skadeståndsansvaret i Norge och Finland

Precis som i Sverige föreligger som utgångspunkt strikt ansvar för skada av ren i Norge och Finland. Båda regelverken innehåller dock omfattande undantag från eller begränsningar av det strikta ansvaret.

7.1 Den norska reindriftsloven

I Norge är ansvaret för skada orsakad av ren som utgångspunkt strikt (eller "objektivt" som det heter i norsk rätt). Ansvaret är solidariskt för alla renägare som bedriver renskötsel inom det renskötseldistrikt som skadan inträffar i eller i närheten av. Regressrätt finns om skadan har orsakats av ren från annat distrikt.⁹⁷

Det finns relativt omfattande undantag från det strikta ansvaret. Undantag görs för det första för skada som orsakats under laglig flyttning, vistelse eller bete på flyttled, eller i tillåtet betesområde, om det inte är fråga om en skada som väsentligt överstiger vad som måste anses vara en förutsebar konsekvens av en rationell och ansvarsfull verksamhet. I renskötselområdet får därmed markägarna tåla viss skada på sina marker. För det andra görs undantag för skador som ren under tillåten vistelse orsakar på avskuren gröda, om grödan inte skyddas av stängsel eller på annat lämpligt sätt.⁹⁸ Detta kan jämföras med de jämningsregler som förut fanns i svensk rätt.

En renägare kan få rätt att uppföra stängsel för att skydda sig mot skadeståndsansvar. Markägaren kan åläggas att stå för en del av kostnaden för uppförande och underhåll av stängslet.⁹⁹

⁹⁷ Se 9 kap 67 § reindriftsloven (LOV-2007-06-15-40).

⁹⁸ Se 68 §.

⁹⁹ Se 69 §.

7.2 Den finska renskötellagen

I Finland gäller strikt ansvar för skada som ren orsakar på odlingar eller plantbestånd på skogsföryngringsytor, eller annan skada som orsakas jord- eller skogsbruket. Vidare gäller strikt ansvar för skada som utanför samernas hembygdsområde¹⁰⁰ orsakas på trädgårdar, på fasta bostädernas gårdar eller på områden som används för vissa andra särskilda ändamål.¹⁰¹

Likt i den norska lagen görs omfattande undantag från det strikta ansvaret. Bland annat ersätts inte skada där den skadelidande är staten, en kommun eller en församling och skada som har uppkommit på mark som har överlåtits eller utarrenderats av staten inom den del av norra Finland som är särskilt avsedd för renskötsel. Inte heller ersätts skada på vissa typer av lägenheter som används för renskötsel och renhushållning. Slutligen ersätts inte skada som har vållats av att lav och gräs på skogsmarker blivit nedtrampade eller uppättna eller när blad och barr på andra buskar eller träd än de som växer på busk- och trädplantor på skogsföryngringsytor har blivit skadade. Skada på lav som samlas för prydnadsändamål utanför renskötselområdet ska dock ersättas.¹⁰²

Skadeståndet ska som utgångspunkt betalas av det renbeteslag inom eller i anslutning till vars område skadan har uppstått. Detta renbeteslag kan under vissa förhållanden ha regressrätt mot annan.¹⁰³

Om den skadelidande har medverkat till skadan eller om någon annan omständighet, som inte hörde till den skadevällande handlingen, har bidragit till skadans uppkomst, kan skadeståndet jämkas efter vad som anses skäligt.¹⁰⁴

Ett renbeteslag är under vissa förhållanden skyldigt att uppföra gården för att skydda bland annat odlingar och trädgårdar från skada. Det kan utgå bidrag för kostnaden att bygga sådana gården.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Samernas hembygdsområde omfattar kommunerna Enontekis, Enare och Utsjoki samt en del av Sodankylä kommun.

¹⁰¹ Se 6 kap. 31 och 34 §§ renskötellagen (848/1990).

¹⁰² Se 34 §.

¹⁰³ Se 35 §.

¹⁰⁴ Se 34 § renskötellagen och 6 kap. 1 § skadeståndslagen (412/1974).

¹⁰⁵ Se 32 och 33 §§.

8 Tidigare utredningsförslag

Rennäringspolitiska kommittén föreslog i sitt betänkande år 2001 att det skulle införas en generell och ömsesidig hänsynsregel innebärande att de som brukar marken skulle visa varandra hänsyn och så långt möjligt undvika att hindra varandras markanvändning. Den som brast i hänsyn så att någon annan orsakades skada skulle vara skyldig att betala skadestånd för uppkommen person- eller sakskada.¹⁰⁶

Avsikten med den nya bestämmelsen var att klargöra att alla som brukar marken oavsett om detta sker med stöd av renskötselrätt, äganderätt eller annan särskild rätt till fast egendom, har rätt till samma skydd för sina rättigheter. Vidare skulle bestämmelsen skärpa kravet på ömsesidig hänsyn jämfört med vad som gällde enligt rennäringslagen. Som jämförelse lyftes den hänsynsregel som gäller mellan grannar enligt 3 kap. 1 § jordabalken.¹⁰⁷

I Rennäringspolitiska kommitténs överväganden kring vilken hänsyn som ska visas från renskötselns sida lyftes bland annat att viss mark är särskilt känslig för renars tramp, fejning och betning. På sådan skadekänslig mark, till exempel plantskog, ungskog och åkermark, ansåg Rennäringspolitiska kommittén att det kunde ställas högre krav på hänsyn från samebyarna än på annan mark. På sådan mark skulle koncentrationer av ett stort antal renar, genom till exempel flyttning, transport eller utfodring, undvikas. Samma hänsyn behövde inte visas i exempelvis äldre skogar.¹⁰⁸

Förslaget innebar dock ingen förändring av samebyarnas strikta skadeståndsansvar för skada av ren, vilket oförändrat skulle komplettera skadeståndsskyldigheten enligt hänsynsregeln. Som

¹⁰⁶ SOU 2001:101 s. 441.

¹⁰⁷ SOU 2001:101 s. 441-443.

¹⁰⁸ SOU 2001:101 s. 223.

skäl för detta hänvisades till de skäl som hade angetts i förarbetena till dagens rennäringslag.¹⁰⁹ Rennäringspolitiska kommittén resonerade kring om även markägare skulle bära strikt ansvar för skada på renskötseln, men uppgav bland annat att en sådan regel kunde uppmuntra till ersättningskrav som inte kan väntas förbättra förhållandet mellan samebyar och markägare.¹¹⁰

Som nämnades i avsnitt 3 framfördes det inom ramen för Rennäringspolitiska kommitténs arbete synpunkter kring vilka beviskrav som skulle gälla för att det skulle anses styrkt att skada på åker hade orsakats av ren. En arbetsgrupp från Statens jordbruksverk hade föreslagit mildare beviskrav för orsakssamband även för skador på annan mark och på renskötseln. Rennäringspolitiska kommittén avfärdade dock detta, bland annat för att det kan vara svårt i lagtext att avgränsa de fall där en sådan regel bör gälla. Vidare hänvisade Rennäringspolitiska kommittén till att Högsta domstolen i flera fall redan har slagit fast att ett lägre beviskrav ska tillämpas i vissa situationer där det kan vara svårt för en skadelidande att lägga fram fullständig bevisning om att andra skadeorsaker har varit uteslutna. Det behöver därmed endast framstå som klart mer sannolikt att orsaksförloppet har varit det som den skadelidande har påstått än något av de sakförhållanden som hans motpart har åberopat som har utgjort skadeorsaken. En tillämpning av denna praxis på de aktuella situationerna ansågs lösa problemen.¹¹¹

¹⁰⁹ SOU 2001:101 s. 225 och 444–446.

¹¹⁰ SOU 2001:101 s. 225.

¹¹¹ SOU 2001:101 s. 226.

9 Möjliga handlingsalternativ

Inför kommitténs kommande diskussioner om en framtida reglering behöver flera frågor besvaras. En central fråga är hur skadeståndsansvaret materiellt ska vara utformat. Först behöver det därför övervägas om skäl för strikt ansvar fortsatt föreligger, eller om skadeståndsansvaret i stället bör utformas på annat sätt, till exempel med särskilda jämningsregler eller ett skadeståndsansvar grundat på bristande hänsyn. Det behöver även övervägas om de särskilda skadeståndsreglerna, som nu, endast ska omfatta skada av ren eller om även andra skador som orsakas av renskötselarbetet bör omfattas.

Vidare kommer överväganden göras kring om reglerna rörande vilken sameby som är ansvarig för skada fortsatt bör gälla och i så fall i vilken omfattning.

Slutligen kommer något sägas med anledning av de synpunkter som från markägarhåll har framförts angående bevissvårigheter.

9.1 Hur omfattande ska skadeståndsansvaret vara?

Som har framgått i kapitel 2 gäller i dag ett strikt ansvar för skada orsakad av ren dels på odlad mark under vegetationstiden, dels i områden där renskötsel inte är tillåten. Skälen för det strikta ansvaret gör sig gällande med olika styrka beroende på om skadan sker på en plats där renskötsel är tillåten eller inte.

Som framhölls i förarbetena till dagens lagstiftning används inom rennäringen en extensiv arbetsmetod, som innebär en större risk för att skador uppkommer av renars markanvändning än när renskötseln bedrevs mer småskaligt. Detta kan tala för ett fortsatt strikt ansvar för vissa typer av skador. I svensk rätt åläggs dock i dag ett strikt

ansvar primärt för farliga verksamheter, och i vissa fall även för djur som förhållandevis enkelt kan kontrolleras. Som framgått vid genomgången av regleringen kring hundar och hemdjur motiveras reglerna om strikt ansvar för djur främst av att ge incitament till ägarna att hålla djuren under noggrann tillsyn för att undvika skada. Motsvarande synsätt kan inte fullt ut anläggas på rennäringen, i vart fall inte där renskötsel är tillåten. Renskötarna har där rätt att låta renarna ströva fritt i landskapet och det finns inte något krav på lika omfattande tillsyn som motsvarar vad som gäller för till exempel hundar. I äldre renbeteslagar lyftes tvärtom svårigheterna med att hålla ren i en samlad hjord som skäl för att lindra skadeståndsansvaret, och i stället betonades vikten av att markägarna själva förebyggde skador genom att till exempel stängsla in hässjor. Även om renskötarens arbetsmetoder i dag är annorlunda har argumentet fortfarande bäring. Till detta kommer, som flera samebyar har lyft, att förlust av betesmark eller störningar för renarna kan leda till att samebyns renar kommer in på marker där de enligt lagen inte har lov att vara. Svårigheterna att kontrollera renarna är därmed inte enbart beroende av samebyarnas eget agerande utan har mycket att göra med omständigheter som samebyarna har små möjligheter att påverka.

Sammantaget gör inte de skäl som annars kan anläggas för strikt ansvar för djur sig fullt ut gällande för ren i renskötselområdet. Inte heller kan rennäringen kategoriseras som en farlig verksamhet, varför det inte heller på denna grund finns anledning till ett strikt skadeståndsansvar.

Renskötselrätten är en särskild rätt till fastighet, jämförbar med servitut och sådana nyttjanderätter som regleras i jordabalken. Fastigheter där renskötsel förekommer används gemensamt av flera olika aktörer. Det är därför relevant att jämföra regleringen med vad som gäller för andra användare av fastigheter. Inom miljölagstiftningen avgränsas skadeståndsansvaret genom att ersättning inte utgår för skador som är orts- och allmänvanliga. Även vad gäller andra grannrelationer behöver vissa intrång och skador accepteras. Detta kan jämföras med den norska renskötselregleringen, där skada som uppstår vid tillåten vistelse eller flyttning endast ska ersättas om den väsentligt överstiger vad som måste anses vara en förutsebar konsekvens av en rationell och ansvarsfull verksamhet.

Att skada av ren uppstår i renskötselområdet kan i många fall ses som ords- och allmänvanligt. Frågan är då om rennäringen ensamt ska bära risken för samtliga sådana skador, eller om också markägarna ska ha beredskap för vissa skador. Till exempel borde den markägare som anlägger en trädgård i renskötselområdet vara medveten om risken för att en eller flera renar kan uppehålla sig i området och orsaka trampskador i trädgården. Att under sådana förhållanden underlåta att bygga ett staket eller på annat sätt skydda trädgården borde då kunna ses som en form av medvållande till skadan.

Ovanstående problematik skulle kunna hanteras genom att det vid sidan av det strikta ansvaret införs en särskild jämkningsregel i tillägg till vad som gäller enligt skadeståndslagens principer om jämkning. En sådan särskild regel skulle kunna utformas på så sätt att om markägaren inte har vidtagit skäligen åtgärder för att skydda sin mark ska ersättning inte utgå, eller sättas ner till en skälig nivå. Frågan är dock om en sådan regel skulle innebära någon större skillnad mot i dag, eftersom den vanliga jämkningsregeln om medvållande i skadeståndslagen redan i dag bör vara tillämplig. Frågan om jämkning har dock, såvitt sekretariatet känner till, inte ställts på sin spets i något avgörande från domstol.

Ett annat alternativ är att lägga bristande hänsyn till grund för skadeståndsansvar. Renskötseln omfattas redan i dag av krav på hänsyn, som dock inte är uttryckligen förenade med ett skadeståndsansvar. Att lägga överträdelser av en sådan hänsynsregel till grund för ett skadeståndsansvar skulle ligga i linje med hur den rättsliga utvecklingen generellt har sett ut vad gäller skada i grannförhållanden. En sådan reglering skulle därmed innebära att samtliga brukare av fastigheten behandlas på liknande sätt.

En hänsynsregel skulle kunna ha ett bredare tillämpningsområde än dagens regler om strikt ansvar för ren. Om en sameby eller en renskötare till exempel, så som företrädare för Allmänningsskogarna har fört fram, utfodrar renar nära en plantering av ungskog skulle det kunna finnas anledning att hålla samebyn eller renskötaren skadeståndsansvarig på grund av bristande hänsyn. Motsvarande skada skulle i dag inte täckas av det strikta ansvaret, eftersom endast skador på odlad mark ska ersättas i områden där renskötsel är tillåtet.

Som Rennäringspolitiska kommittén lyfte skulle kraven på hänsyn vara högre i anslutning till skadekänslig mark, till exempel

plantskog och åkermark. Enligt Rennäringspolitiska kommittén skulle det kunna ses som bristande hänsyn till exempel om en sameby genom flyttning eller utfodring orsakar att en större koncentration renar befinner sig invid en sådan skadekänslig mark. Det åligger dock även markägare att visa hänsyn till och ha viss beredskap för renskötseln. Bedömningen av en sameby eller renägare har brustit i hänsyn blir en helhetsbedömning utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Bristande hänsyn skulle inte enbart kunna vara aktuellt när ett större antal renar har orsakat skada. Om en eller ett fåtal renar befinner sig på en plats där skada kan uppstå, skulle det till exempel kunna ses som bristande hänsyn om en sameby trots kontakt från markägaren inte hämtar renen eller renarna.

Som flera aktörer har fört fram är rennäringen i dag mer motoriserad än vad den var vid rennäringens tillkomst. Redan i dag omfattas en renskötare, liksom andra personer som kör i terrängen, av regler om att visa hänsyn.¹¹² Vidare skulle skador vid terrängkörning redan i dag kunna komma att bedömas enligt grannerättsliga hänsynsregler.¹¹³

Det borde inte vara aktuellt att ålägga samebyar ett strikt ansvar för skador från ett terrängfordon. Däremot är det av vikt att renskötare visar hänsyn till markägare oavsett om det gäller skada från ren eller någon annan skada som uppstår vid utövandet av renskötsel. Om mark körs sönder skulle till exempel även detta kunna ses som bristande hänsyn. Med hänsyn till att det redan finns aktsamhetsnormer kring terrängkörning finns det inget behov av att införa särskilda sådana i renskötsellagstiftningen. Däremot är det önskvärt att förtydliga att bristande hänsyn vid renskötsel generellt kan leda till ansvar för skada som orsakas på grund av det. En hänsynsregel skulle därför kunna omfatta all skada som uppstår inom ramen för renskötseln. Det är dock oundvikligt att vissa skador

¹¹² Någon generell hänsynsregel finns inte i terrängkörningslagstiftningen, se SOU 2019:67, *Hållbar terrängkörning*, s. 258 och 259. Vid sidan av terrängkörningslagstiftningen finns dock annan reglering för den som kör i terrängen att förhålla sig till, bland annat följande. I 2 kap. 1 § fjärde stycket trafikförordningen (1998:1276) anges att en terrängtrafikan ska anpassa sin färdväg och hastighet samt sitt färdstätt så att människor och djur inte störs i onödan och så att skada på annans mark eller växtlighet undviks. För renskötare gäller vidare enligt 9 § sametingets föreskrifter (STFS 2007:3) om hänsyn till naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen vid renskötseln, att terrängkörning med barmarksfordon inte får ske i områden av stort värde för den biologiska mångfalden eller för kulturmiljövården, om körningen skadar kulturmiljövården eller stör mindre vanligt förekommande växt- och djurarter.

¹¹³ Jfr SOU 2019:67, *Hållbar terrängkörning*, s. 239.

uppstår. Endast i den mån skadorna går utöver det som markägaren behöver räkna med borde dessa vara ersättningsgilla.

En hänsynsregel mellan markanvändare skulle kunna utformas med utgångspunkt i vad som gäller för ansvar mellan grannar i dag, och befintlig praxis skulle då bli vägledande. Det bör tydliggöras att ansvaret ska omfatta även ren förmögenhetsskada.

Utanför renskötselområdet samt sommartid på vinterbetesmarkerna är skälen för strikt ansvar starkare. Även om en hänsynsregel skulle kunna övervägas även här skulle det faktum att ren befinner sig på en plats där den enligt lagen inte får vara i sig kunna ses som bristande hänsyn, i vart fall om samebyn har vetskap om var renarna befinner sig eller har brustit i kontroll vid till exempel flyttning av renar mellan olika betesområden. Oavsett kan det framstå som lämpligt att samebyn bär kostnaden för skador som uppstår när en eller flera renar befinner sig på fel plats, eftersom det då inte rör sig om tillåten markanvändning.

Vidare gör sig argument om tillsyn, som annars kan motivera strikt ansvar för djur, sig gällande i förhållande till de områden där renskötsel inte är tillåten. Samebyarna ska redan i dag enligt hänsynsreglerna hindra renar från att komma utanför samebyns betesområde. Det är rimligt att även fortsatt ställa krav på samebyarna att ordna en omsorgsfull områdesbevakning med tillräcklig tillsyn över renarna för att de ska stanna i de områden där de får vistas enligt lagen. Det kan inte heller förväntas av markägare att de ska ha en beredskap för att ren vistas på markerna under en tid när, eller på en plats där, ren inte får vara. Skälen för en särskild jämningsregel (vid sidan av skadeståndslagens allmänna regel om medvållande) är därför inte starka och det skulle vara mindre lämpligt att låta skadeståndsansvaret vara avhängigt bristande hänsyn.

Sammantaget anser sekretariatet följande. I sådana områden där renskötsel är tillåten finns det skäl att ersätta regeln om strikt ansvar för skada orsakad av ren med en hänsynsregel. Hänsynsregeln skulle lämpligen omfatta all typ av skada som uppstår vid bristande hänsyn i renskötseln, oavsett om skadan har orsakats av ren eller på annat sätt. Det bör också övervägas att införa en hänsynsregel även för andra markanvändare i förhållande till renskötseln. I sådana områden där renskötsel inte är tillåten finns det skäl att behålla reglerna om

strikt ansvar för skada orsakad av ren. För andra skador bör allmänna skadeståndsrättsliga regler fortsatt kunna tillämpas.

9.2 Vem ska ansvara för skadan?

Enligt dagens lagstiftning ska skada ersättas av den sameby inom vars byområde skadan har uppkommit eller som vid tiden för skadans uppkomst har haft renar i trakten, om det inte visas att skadan inte har orsakats av samebyns renar. Ersättning som en sameby har betalat får krävas åter av någon som varit vållande till skadan.

När skadeståndsansvaret för skada orsakad av ren bygger på ett strikt ansvar framstår det som väl övervägt att ansvaret för skadan primärt åligger samebyn och inte den enskilda renägaren. Detsamma gäller samebyns möjlighet att utöva regress mot den som har vållat skadan.

För det fall att det strikta ansvaret för skada orsakad av ren består kan en presumptionsregel för vilken sameby som är ansvarig fortsatt framstå som praktisk. En skadelidande skulle nämligen ha stora svårigheter att föra bevisning om vem en ren tillhör. Tredje man kan inte förväntas fånga in en ren och kontrollera renens renmärke. En sådan ordning är knappast heller vare sig lämplig eller önskvärd. Det framstår därför som nödvändigt med presumptionsregler om vilken samebys renar som har orsakat skada. Det är rimligt att som i dag utgå från att renarna hör till den sameby inom vars byområde skadan har uppstått, eller till den sameby som har haft renar i trakten.

När skadeståndsansvaret bygger på bristande hänsyn framstår det däremot som främmande att ha någon form av presumptionsregel om att någon ska ha primärt skadeståndsansvar. I sådana situationer bör ansvaret ligga på den sameby eller person som har brustit i hänsyn. Om det är den enskilde renskötaren som har brustit i hänsyn i sitt arbete, exempelvis genom en hänsynslös terrängkörning, bör renskötaren vara den som ansvarar för skadan. Om samebyn har brustit i hänsyn, exempelvis genom att vägra hämta renar trots att länsstyrelsen eller en markägare har kontaktat samebyn och informerat om att de befinner sig på en olämplig plats eller när den bristande hänsynen har berott på beslut om arbetets organisering, bör samebyn vara den som ansvarar för skadan.

Sammantaget anser sekretariatet följande. Det finns skäl att även i en framtida reglering utgå från att samebyar är primärt skadeståndsansvariga i de fall där det finns ett strikt skadeståndsansvar, med samma presumtionsregler som i dag gäller. Om skadeståndsansvaret grundas i bristande hänsyn bör skadan ersättas av den person som har varit hänsynslös, vilket för de skador som behandlas i denna promemoria kan vara antingen samebyn eller en enskild renskötare.

9.3 Vilka beviskrav ska gälla?

Slutligen ska något sägas om de synpunkter som från skogsnäringen har först fram om de bevisvärigheter som finns rörande skador orsakade av ren.

När en skadelidande begär ersättning av skada för ren enligt reglerna om strikt ansvar, vilka delvis föreslås finnas kvar, träffas denne av vissa bevislättnader. Dels innebär presumtionsreglerna kring vilken sameby som ansvarar för skadan att den skadelidande inte behöver föra bevisning om vem en ren tillhör. Vidare krävs ingen bevisning kring vållande eller bristande hänsyn.

Vid tillämpningen av den föreslagna hänsynsregeln skulle dock den skadelidande som utgångspunkt behöva föra bevisning om vem som har orsakat skadan och på vilket sätt denne har brustit i hänsyn. Som lyfts vid genomgången av praxis om grannansvar finns det dock vissa bevislättnader som gäller vid bristande hänsyn genom underlåtenhet. Vidare finns det, så som Rennäringspolitiska kommittén lyfte i sitt betänkande, praxis om lägre beviskrav i situationer där det kan vara svårt för en skadelidande att lägga fram fullständig bevisning om att andra skadeorsaker har varit uteslutna. Denna praxis skulle också kunna bli relevant vid skador som omfattas av det strikta ansvaret för ren. Att utöver denna praxis regler ytterligare bevislättnader framstår inte som lämpligt.

Sammantaget anser sekretariatet att det inte finns anledning att införa några särskilda beviskrav eller ytterligare bevislättnader för skador orsakade av ren eller annars inom renskötsel.

Referenser

Artiklar

- Du Reitz, Jonas, 2018, *Grannelagsrättsligt skadeståndsansvar – En analys av förutsättningarna för ansvar*, SvJT 2018 s 674.
- Hörstadius, Ejnar, 1953, *Om ersättning för skada av djur*, Försäkringsjuridiska föreningens publikation nr 10 – Skadeståndsrättsliga spörsmål, Försäkringsjuridiska föreningen.

Litteratur

- Bengtsson, Bertil, 2004, *Samerätt – En översikt*, Norstedts juridik.
- Bengtsson, Bertil, 2023, *Miljöskadestånd och grannansvar*, Norstedts juridik.
- Hellner, Jan och Radetzki, Marcus, 2023, *Skadeståndsrätt*, 12 U, JUNO.
- Lundmark, Lennart, 2010, *Stulet land – svensk makt på samisk mark*, Ordfront.
- Lundmark, Lennart och Rumar, Lars, 2008, *Mark och rätt i Sameland*, Institutet för rättshistorisk forskning.

Offentligt tryck

- 1882 års lappkommittés betänkande, 1883, *Förslag till förordning angående de svenska Lapparne och de bofaste i Sverige*.
- 1895 års lappkommittés betänkande, 1896, *Förslag till lag om de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige samt till lag om renmärken*.

1919 års lappkommittés betänkande, 1923, *Förslag angående lapparnas renskötsel m.m.*

SOU 1968:16, *Rennäringen i Sverige*

SOU 2001:101 *En ny rennäringspolitik - öppna samebyar och samverkan med andra markanvändare.*

SOU 2019:67, *Hållbar terrängkörning.*

SOU 2023:46, *Jakt och fiske i renbetesland.*

Prop. 1971:51 *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till rennäringslag, m.m.*

Prop. 2006/08:126 *Tillsyn över hundar och katter.*

Rättsfall

NJA 1947 s. 594.

NJA 1990 s.71, *Oxelhäcken.*

NJA 1990 s. 80.

NJA 1994 s. 162.

NJA 1995 s. 720.

NJA 1996 s. 495, *Forsränningsmålet.*

NJA 2021 s. 473, *Grannhusets vattenskada.*

RH 102:81.

Sekretariatsmaterial

[PM 9 – Anteckningar från möten med samiska organisationer och förbund.](#)

[PM 13 – Anteckningar från möte med skogsindustrin.](#)

[PM 16 – Anteckningar från möten med andra myndigheter.](#)

[PM 44 – Renskötsel och annan markanvändning.](#)

[PM 45 – Renskötsel och annan markanvändning del II.](#)

[PM 46 – Minnesanteckningar från möten.](#)

[PM 49 – Samebyarnas interna organisation och reglering om medlemskap.](#)